
Tunne, tiedä, vaikuta
-Hyvinvointialueen
vanhusneuvosto
ikääntyneiden
palveluiden vartijana

29.11.2023

Eläkeliitto ry

Ohjelma

10:00 Tervetuloa *Sointu Kallio, koulutussuunnittelija, Eläkeliitto ry*

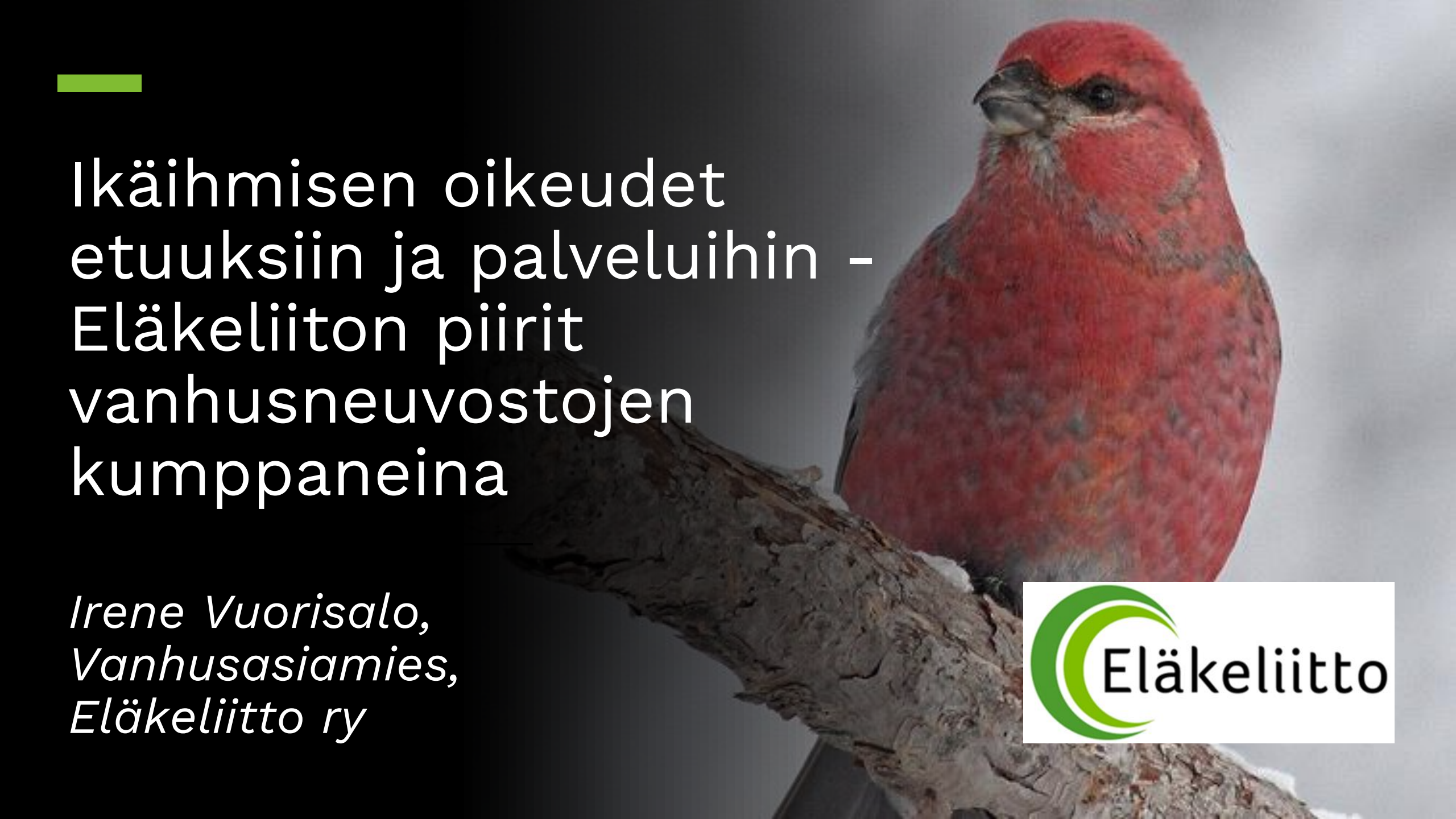
10:05 Ikäihmisen oikeudet etuuksiin ja palveluihin -Eläkeliiton piirit vanhusneuvostojen kumppaneina
Irene Vuorisalo, vanhusasiamies, Eläkeliitto ry

10:30 Mitä palveluita ikäihmisen kuuluu saada *Marja Jylhä, gerontologian professori, yhteiskuntatieteiden tiedekunta, terveystieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto, Gerontologian tutkimuskeskus (GEREC), Ikääntymisen ja hoivan tutkimuksen huippuyksikkö (CoEAgeCare)*

11:00 On vain yksi hyvinvointi -Ikääntyvä mieli 2050
Sonja Maununaho, asiantuntija, MIELI Suomen Mielenterveys ry

11:30 Paloturvallinen hyvinvointialue
Kari Telaranta, johtava asiantuntija, Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö

12.00 Päätös *Irene Vuorisalo, vanhusasiamies, Eläkeliitto ry*

A vibrant red parakeet is perched on a thick, textured tree branch. The bird's feathers are a rich, bright red, and it has a dark beak and eye. The background is a soft, out-of-focus grey.

Ikäihmisen oikeudet
etuuksiin ja palveluihin –
Eläkeliiiton piirit
vanhusneuvostojen
kumppaneina

*Irene Vuorisalo,
Vanhusasiamies,
Eläkeliiitto ry*

Sote-laindäännön peruskallio: perusoikeudet ja ihmisoikeudet

- **Perusoikeudet** ovat Suomen perustuslaissa kaikille turvattuja oikeuksia, jotka velvoittavat kaikkia julkisen vallan elimiä
- Perusoikeudet turvaavat yksilön vapautta julkisen vallan puuttumisilta. Perustuslaki takaa taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia (TSS-oikeudet)
- Sosiaaliset oikeudet: Ihmisarvoisen elämän edellyttämä perustavanlaatuiset sosiaaliset ja taloudelliset olosuhteet, mm. oikeus sosiaaliturvaan, terveydenhuoltoon ja koulutukseen sekä työoikeudet. Näiden ihmisoikeuksien turvaamiseen Suomi on sitoutunut kansainvälisisissä ihmisoikeussopimuksissa ja perustuslaissa
- Perustuslaki 731/1999 19 §: *“Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.” - “Julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä.”*
- Voidaan rajoittaa vain lailla ja tällöinkin vain erityisin edellytyksin. Perusoikeudet ilmentävät demokraattisen oikeusvaltion keskeisiä perusarvoja

Ovat toisiaan täydentävä oikeudellinen suojajärjestelmä

- **Ihmisoikeudet** ovat kaikille ihmisille kuuluvia perustavanlaatuisia oikeuksia, jotka on turvattu kansainvälisissä sopimuksissa.
- Ne on saatettu Suomessa voimaan valtiosisäisesti ja ne velvoittavat meitä kansainvälisoikeudellisesti
- Ihmisoikeudet ovat ymmärrettävissä ihmiskunnan yhteisinä arvoina, jotka velvoittavat moraalisesti kaikkia yhteiskunnan toimijoita
- TSS-oikeudet ovat kaikkein konkreettisimpia ihmisoikeuksia: oikeus toimeentuloturvaan, oikeus sosiaali- ja terveydenhuoltoon, koulutukseen, työhön. Kielelliset, kulttuuriset oikeudet

Pauli Rautiainen 2017

TSS ihmisoikeussopimuksia joihin Suomi on sitoutunut

- Suomi on sitoutunut mm. seuraaviin keskeisiin ihmisoikeussopimuksiin, jotka antavat meille **juuria kansalliseen lainsäädäntöön**, jolla on merkitystä juuri taloudellisten, sivistyksellisten ja sosiaalisten oikeuksien kannalta
- YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus (Tss-sopimus, SopS 6/1976)
- Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 18-19/1990)
- Euroopan sosiaalinen peruskirja (SopS 43-44/1991, 78-80/2002)
- Sopimuksia jonkun tietyn ryhmän näkökulmasta, kuten lapsen oikeuksien yleissopimus tai naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus, vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus, Istanbulin sopimus, biolääketiedesopimus, Kansainvälisellä työjärjestö ILO:lla useita. Vireillä ikääntyneiden oikeuksien sopimus

Suomi sitoutuu kansainvälisiin sopimuksiin vasta kun kansallinen lainsäädäntö vastaa niiden sisältöä

- Esimerkki: vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen ratifiointia odotettiin pitkään, sillä kehitysvammalakiin edellytti muutoksia vastaamaan sopimuksen velvoitteita
- Useinkaan ei siten ole tarpeellista vedota suoraan kansainvälisiin sopimuksiin ihmisoikeuksien toteuttamiseksi vaan kansalliseen lakiin vetoaminen riittää
- Sosiaaliset oikeudet on pitkälti turvattu juuri kansallisella sääntelyllä

”Oikeuksien puu”

- Juuret arvoissa
- Runko muodostuu perustuslaista ja kansainvälistä sopimuksista, joissa kiteytyvät arvokkaimpina pidetyt asiat
- Oksat ovat tavallista lainsäädäntöä, jossa tarkemmin määritellään, mitä tiettyinä aikana tarkoitetaan esimerkiksi riittäväillä sosiaali- ja terveyspalveluilla
- Lehdet ovat käytäntöjä ja soveltamisohjeita, joissa ratkaistaan, miten nämä oikeudet yksittäisten ihmisten kohdalla pannaan toimeen

- **Omaishoitolaki**
- **Vanhuspalvelulaki**
- **Sosiaalihuoltolaki**
- **Sosiaalihuollon asiakaslaki**
- **Terveydenhuoltolaki**
- **Potilaslaki**
- **Vammaispalvelulaki**
- **Kehitysvammalaki**
- **Lastensuojelulaki**
- **Päihdehuoltolaki**
- **Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä**
- **Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä**
- **Laki sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta**
- **Toimeentulotuki**
- **Eläkkeet, työttömyys, asumistuet, vanhempainetuet, vammaisetuudet, kuntoutustuki**

- **Hallinto-oikeus**
- **Hyvä hallinto**

- **Perheoikeus**
- **Holhousoikeus**

Oikeustieteilijöiltä poikkeuksellista arvostelua perustuslakivaliokunnalle: ”Ei ole täyttänyt tehtäväänsä”

Oikeustieteilijöiden mukaan perustuslakivaliokunnan olisi pitänyt arvioida sosiaaliturvan heikennysten vaikutuksia yhdessä, kuten esimerkiksi sote-lakien kanssa tehtiin.

Helsingin yliopiston yleisen oikeustieteen emeritusprofessori Kaarlo Tuori, Tampereen yliopiston julkisoikeuden emeritaprofessori Raija Huhtanen ja Helsingin yliopiston valtiosääntöoikeuden professori Tuomas Ojanen.
Kuva: LEHTIKUVA

Poliittiset tuulet taivuttelevat oksistoa

- Nopeasti muuttuvat normit ovat melko tavallisia juuri sosiaalioikeudessa, sosiaali- ja terveydenhuollossa ja toimeentuloturvassa
- Oikeudessa on pysyvää ja muuttuvaa ainesta. Ihmisiä perusoikeudet ovat tätä pysyvämpää ainesta *Kaarlo Tuori*
- Puun runko tai juuret eivät kuitenkaan tuulten mukaan helposti muutu
- **Julkisella vallalla on velvoite turvata ja edistää näiden oikeuksien toteutumista.** Vuoden 2000 perustuslakiuudistuksen jälkeen Suomessa on omaksuttu ns. laaja perusoikeusnäkemys, jonka mukaan valtiolla velvollisuus **aktiivisin toimin** suojata ja edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista

Jos TSS-oikeudet eivät toteudu, eivät toteudu muutkaan oikeudet

- Ihmisoikeudet voidaan jakaa kansalais- ja poliittisiin oikeuksiin (KP-oikeudet) eli esim. sananvapauteen, kokoontumisvapauteen, uskonnonvapauteen, syrjimättömyyteen, itsemääräämistä ja poliittista osallistumista suojaaviin oikeuksiin ja toisaalta em. TSS-oikeuksiin
- Käytännössä oikeudenalat kietoutuvat toisiinsa. Jos muistisairaus vaikeuttaa digitaalista sote-asiointia, jos takuueläkeläinen sinnittelee jaksamisensa ääri rajoilla laskien euroja ruokaan, jos päihdeongelmista kärsivä ei pääse hoitoon, jos lonkkaleikkausta odotetaan pitkään hoitojonossa, jos ollaan vailla välttämättömiä kotihoidon palveluja, on selvää, ettei ihmisellä ole voimavaroja käyttää sananvapautta, kokoontumisoikeutta tai vaatia oikeuksiaan

TSS-oikeuksia tarvitseva ei välttämättä jaksa itse hankkia apua

- TSS-oikeuksien toteutuminen sujuvasti on erityisen tärkeää siksi, että tilanteessa, kun TSS-oikeudet eivät toteudu, ihminen on haavoittuva eikä välttämättä jaksa itse hakea palvelua
- Etuus- ja palveluviidakossa voi olla hankala edes tietää mihin on oikeutettu saati puolustaa omaa oikeuttaan
- Vaikka meillä on runsaasti yksilöllisiä oikeuksia, niiden tosiasiallinen toteutuminen paradoksaalisesti edellyttää toisten apua
- Lainsäädännössä koetetaan vastata tähän, esimerkiksi sosiaalihuoltolaki takaa asiakkaille omatyöntekijän ja epäkohtien edessä tukea saa sosiaali- ja potilasasiamiehiltä (s/p-vastaava 1.1.2024 alk.)

Panostus etukäteisen oikeusturvaan on ensiarvoisen tärkeää

- Juuri siinä tilanteessa, kun apua tarvitaan, ei usein jakseta turvautua jälkikäteiseen oikeusturvaan
- Välineitä saada asia arvioitavaksi uudelleen ovat muistutus, kantelu tai valitus ja niiden tekeminen edellyttää voimavaroja, jaksamista ja osaamista. Toimivat käytännöt ja ihmisoikeusmyönteinen laintulkinta varmistaisivat, että asiat menisivät kerralla oikein
- Palvelujen järjestäjillä vaikeuksia välillä tunnistaa, että jossain tilanteessa on kysymys perusoikeuksista. Näin voi käydä esimerkiksi kielellisten oikeuksien kohdalla kun järjestetään muistisairaalle vanhukselle hoitopaikkaa. (YK:n ikääntyneiden itsenäisen asiantuntijan huomautus Suomelle 2022, saamen kieli)

Kuka vastaa TSS-oikeuksista?

- Vastaus: Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien toteutuminen
- Viime kädessä oikeuksien toteuttamisesta vastaa valtio, eduskunta laatiessaan lainsäädäntöä ja tehdessään budjetteja
- Hyvinvointialueiden, kuntien ja Kelan itse määrittämät ohjeet, budjetit ja työolosuhteet
- Valtion pitäisi tarjota aluehallinnolle mahdollisuus noudattaa lakia

Ihmis- ja perusoikeuksilla on etusija

- TSS-oikeuksia koskevat säännökset tulee ymmärtää perustuslainsäätäjän tekemiksi **priorisointiratkaisuiksi, jotka velvoittavat julkista valtaa. Periaatteita, jotka otettava huomioon** lainsäädäntöä säädettäessä ja sovellettaessa sitä käytäntöön
- Niillä voi olla myös syrjäyttävä vaikutus. **Ihmis- ja perusoikeuksilla on etusija**, kun tulkitaan lakia niin perustuslain tasolla kuin yksilöllisten päätösten tasolla
- Tärkein on **tulkintavaikutus**. Kun tehdään päätöksiä asiakkaiden tilanteissa, on velvollisuus valita vaihtoehtoista se, joka parhaiten toteuttaa perusoikeuksia

Miten varmistetaan, että jokaisen oikeus riittävään toimeentuloon ja sosiaaliturvaan ja terveydenhuoltoon toteutuu?

- TSS-säännöt on **tarkoitettu oikeudellisesti velvoittaviksi**, velvoittamaan niin lainsäätäjää, valtiota, kuin paikallishallintoa, aina **jokaiseen yksittäiseen virkahenkilöön asti**, jokaisen omassa työssä mahdollisella tavalla. **Jokaisella on velvollisuus tehdä ihmis- ja perusoikeusmyönteisiä valintoja**
- Oikeudenmukaisuus on priorisoinnin ongelma. Kysymys on julkisten menojen kohdentamisesta, voimavarojen oikeudenmukaisesta jakamisesta käyttötarkoituksiinsa
- Kun johonkin tasoon on päästy, ei tasoa saa heikentää ilman hyvää perustetta. YK:n TSS-sopimus ja Euroopan sosiaalinen peruskirja edellyttävät tätä
- Valtiontalouden kestäkyky on peruste

Priorisointi edellyttää jatkuvaa julkista keskustelua

- **Mitä välttämättömämpänä etuutta voidaan** pitää sitä saavien ihmisten suoriutumiseksi elämässään, sitä perustellumpaa on taata se. Esim. vaikeavammaisten palvelut ja tukitoimet on voimassa olevassa lainsäädännössä määritelty subjektiivisiksi oikeuksiksi
- **Mitä hankalampaa etuuden saajaryhmän on saada äänensä kuuluville** päätöksentekoprosesseissa, sitä tärkeämpää on turvata heidän asemansa sääntelyyn perustuvilla oikeuksilla
- Sote-lainsäädäntöön liittyen priorisoinnissa on syytä luottaa enemmän **jatkuvaan julkiseen keskusteluun ja tietoihin poliittisiin ratkaisuihin.** Julkiselle vallalle kuuluu kokonaisvastuu tarjolla olevista palveluista, tuotettiinpa ne sitten julkisella tai yksityisellä puolella *Kaarlo Tuori*

<https://www.duodecimlehti.fi/duo92504>

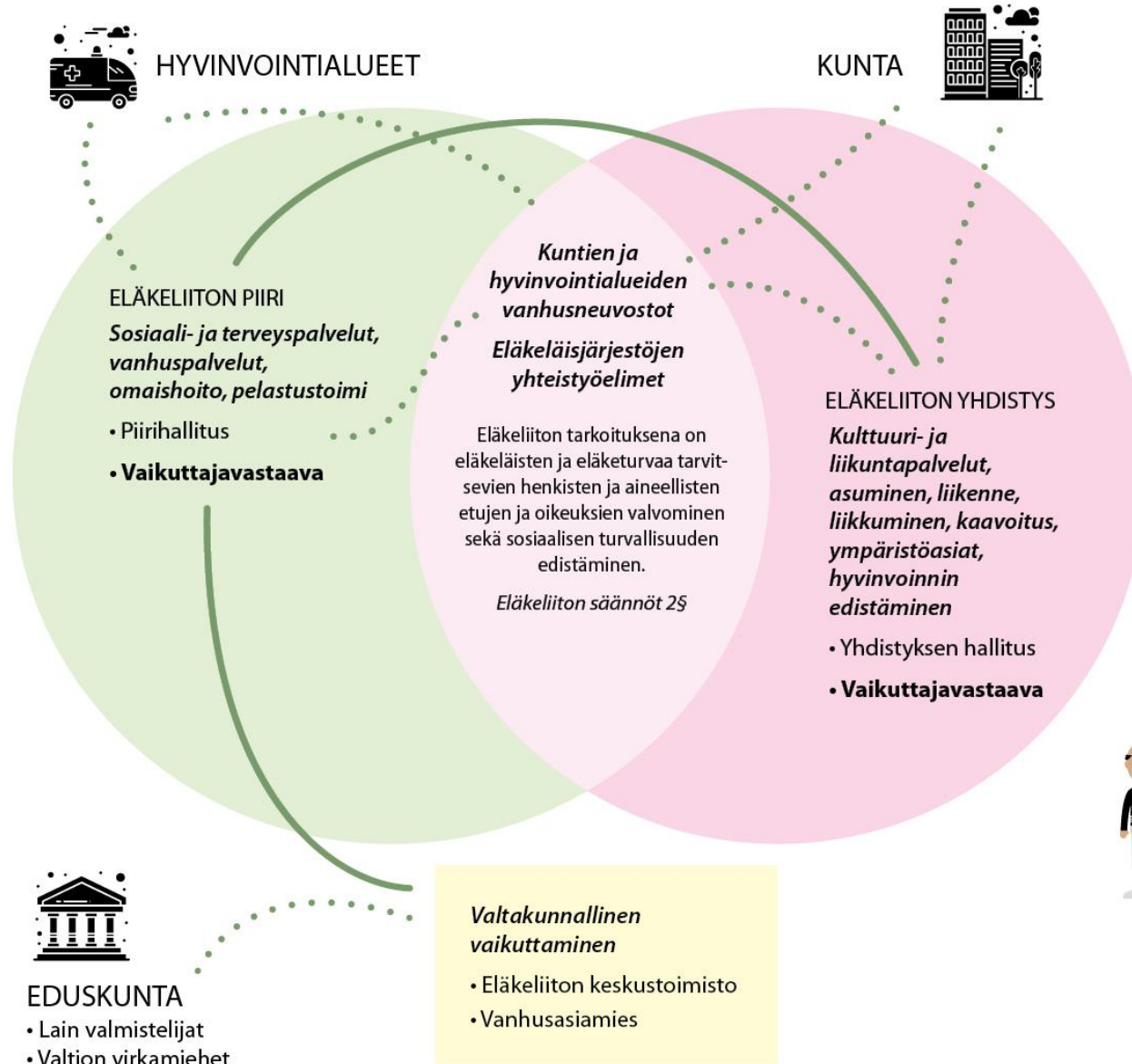
Vanhusneuvostot ihmisoikeuksien edistäjinä

- Edesauttaa ikäihmisten osallistumista ja vaikuttamista päätöksentekoon asioissa, jolla on merkitystä ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, elinympäristön, asumisen, liikkumisen tai päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen taikka heidän tarvitsemiensa palvelujen kannalta
- Vaikuttaa strategioihin ja eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan niissä asioissa, jotka koskevat ikääntyneiden terveyttä ja hyvinvointia sekä itsenäistä suoriutumista edistäviä palveluja sekä seurata ja arvioida palvelujen toteutumista
- Vanhusneuvostot ovat tärkeitä TSS-oikeuksien valvojia

MIKÄ ON VAIKUTTAJAVASTAAVA

2.4.2023

Tiesitkö että Eläkeliitto on Suomen suurin, puoluepoliittisesti sitoutumaton, valtakunnallinen järjestö.

Eläkeliitossa on n. 115 000 henkilöjäsentä, 392 paikallisyhdistystä ja 20 piiriä

24 piirin vaikuttajavastaavaa

157 yhdistysten vaikuttajavastaavaa

320 edustajaa vanhusneuvostossa

880 vertaisliikunnan ohjaajaa

4500 vapaaehtoista ja 251 032 avunsaajaa

Jokainen eläkkeellä oleva ihminen on arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Kaikilla järjestörakenteen tasoilla tavoitteena on jokaisen yksittäisen eläkkeellä olevan ihmisen paras mahdollinen hyvinvointi.

Kiitos mielenkiinnosta!

Irene Vuorisalo, vanhusasiamies, Eläkeliitto ry